

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТУЇЦІЇ ЯК ФЕНОМЕНУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дорожко Ірина,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Малихіна Олена,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Туріщева Людмила,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Інтуїція виступає одним з основних психологічних феноменів несвідомого у творчому процесі. У наукових дослідженнях інтуїція трактується і як специфічна здатність (художня або наукова інтуїція), і як «цілісне» охоплення умов проблемної ситуації (чуттєва або інтелектуальна інтуїція), і як механізм творчої діяльності (творча інтуїція). Багатозначність поняття пояснюється складністю інтуїтивного знання, що є неоднорідним у гносеологічному відношенні, оскільки є різним як за змістом, так і за способами його отримання.

У дослідженнях інтуїції як феномену творчого процесу (Р. Грановська, І. Березна, В. Ірина, Н. Мех, Л. Мойсеєнко, А. Новіков, А. Кармін, Я. Пономарьов, Ю. Хайкін та інших) можна виокремити два підходи до її розгляду: 1) філософський підхід - вивчення відношення інтуїтивного знання до дійсності, що у ньому відображається, взаємозв'язок між початковим знанням і знанням, отриманим у результаті інтуїтивного акту; 2) психологічний – розглядає творчу інтуїцію як елемент цілісної психічної діяльності людини, вивчає взаємодію пізнавальних, емоційних та вольових факторів у творчому акті, співвідношення свідомого та несвідомого, вплив індивідуальних особливостей творчої особистості на його здійснення.

У межах психологічного підходу визначено характерні риси прояву інтуїції у творчій діяльності та механізми, що лежать в її основі, виокремлено деякі шляхи її розвитку. При цьому основною метою психологічних досліджень є не стільки розкриття особливостей та закономірностей прояву інтуїції як пізнавального процесу, скільки визначення широкої категорії, до якої вона належить, за думкою багатьох авторів, такою категорією є мислення.

У психологічних дослідженнях [1-3] як характерні риси прояву творчої інтуїції виокремлено наступні:

- раптовість та несподіваність інтуїтивної догадки: «осіяння» настає після тривалого періоду роботи вченого над проблемою, у момент, коли він нею не зайнятий, безпосереднім поштовхом до рішення виступають випадкові обставини, предмет, що не має відношення до досліджуваного явища або виникнення у свідомості образу знайомого предмету;

- необхідність попереднього накопичення й аналізу інформації, тобто інтуїція працює лише на базі певного обсягу накопиченої раніше інформації;

- безпосередня очевидність результату інтуїції та почуття впевненості в його істинності, що, проте, не виключає появу хибних догадок;

- неможливість послідовного логічного виведення результату з наявних даних – інтуїція працює такому інформаційному рівні, на якому логічний шлях є неможливим, потрібною умовою для здійснення інтуїтивного стрибка є підказка, яка знаходиться випадково;

- неусвідомленість шляху, який привів вченого від вихідних даних до нового результату: догадка з'являється мимовільно, сам процес, за допомогою якої вона була отримана свідомістю взагалі не фіксується, між усвідомленою підготовчою роботою та «осіянням» лежить період «інкубації», прихованої, підсвідомої діяльності, під час якої і відбувається визрівання нової ідеї;

- виникнення догадки супроводжується емоційним збудженням, переживанням напруженості, що сприяє усвідомленню отриманого результату;

- необхідність логічної обробки, обґрунтування і перевірки результатів інтуїції. Догадка – це початок відкриття, її результати потім уточнюються, конкретизуються, перевіряються за допомогою логіки.

Психологічний механізм творчості досліджував Я. Пономарьов, визначаючи його центральну ланку, що характеризується єдністю логічного й інтуїтивного мислення. Зіштовхуючись з творчою задачею логічні знання суб'єкта виявляються недостатніми, тоді функціонування психічного механізму спускається на інтуїтивний рівень, на якому досвід менш структурований, але багатший, тому саме на ньому суб'єкту іноді вдається знайти розв'язання задачі. Функціонування механізму творчості проходить, за його думкою, кілька фаз, а саме: 1) логічного аналізу проблеми – використання наявних знань, виникнення потреби в новому; 2) інтуїтивного розв'язування – задоволення потреби в новому; 3) вербалізації інтуїтивного рішення – набуття нового знання; 4) формалізації нового знання – формулювання логічного рішення [1].

Виникнення інтуїтивного рішення він пов'язує з отриманням прямого (усвідомленого) та побічного (неусвідомленого) продуктів. Так, прямий продукт відповідає свідомо поставленій меті та може бути безпосередньо використаний у свідомій організації наступних дій (усвідомлений досвід), а побічний виникає поза свідомого наміру, складається під впливом тих властивостей предметів, що пов'язані з дією, але не істотні з точки зору свідомо поставленої мети (неусвідомлений досвід). Саме неусвідомлений досвід проявляється у вигляді підказки, що веде до інтуїтивного розв'язання задачі.

Інший підхід до розуміння механізмів виникнення інтуїтивного рішення пропонують Р. Грановська та І. Березна припускаючи, що мислительний процес, спрямований на отримання нової інформації, потребує участі обох півкуль головного мозку. Він може включати декілька послідовних етапів, що передбачають домінування то однієї, то іншої півкулі. При домінуванні лівої півкулі результати мисленнєвої діяльності усвідомлюються та представлені у мовленні, а при домінуванні правої – мисленнєвий процес відбувається у підсвідомості, тому не усвідомлюється і не вербалізується. Неусвідомленість проміжних етапів мислення, за їх думкою, пов'язана з переходом обробки інформації з однієї півкулі в іншу. Вони уявляють процес отримання інтуїтивного рішення як двохфазний: спочатку неусвідомлений правопівкульний етап, потім «стрибок» і усвідомлення у лівій півкулі. В основі інтуїтивного рішення лежать два види операцій: правопівкульні – конденсація, зміщення та символічна трансформація та лівопівкульні (логічні) – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, конкретизація. При чому важливе значення для виникнення інтуїтивної догадки мають неусвідомлювані базисні (правопівкульні) операції: конденсація розуміється ними як суміщення різнорідних елементів у єдиний образ, зміщення – це зрушення уваги при аналізі з центру на периферію, символічна трансформація виступає як уявлення складного об'єкта або явища символом, в якому перебільшуються емоційно значущі елементи. Дані операції дозволяють організувати необхідні зв'язки, виявити спільність між ситуаціями та бажаними результатами в зоні задачі, породжують певний контекст, на якому як на у поживному середовищі й визріває рішення.

Виокремлення послідовних операцій, що дозволяють суб'єкту наблизитися до інтуїтивного рішення, надають авторам можливість сформулювати деякі шляхи для їх розвитку. Так, прийомами, що полегшують діяльність підсвідомості є: релаксація, підвищення чутливості до слабких імпульсів, формування здатності до цілісного уявлення явищ, розвиток образного сприймання та латерального мислення, тренування здатності до прогнозування, а розвитку логічних операцій сприяють: зміцнення самооцінки, розвиток терплячості, вправлення в індукції та дедукції, постановка несподіваних питань, розвиток вміння трансформувати формулювання задачі та готовності діяти в ситуації невизначеності.

Отже, аналіз психологічних досліджень творчої інтуїції дозволяє розглядати її не як містичний феномен, а як важливий елемент свідомого процесу пізнання, що породжується постановкою задачі, напруженими пошуками, накопиченими знаннями та вміннями, творчими зусиллями, волею, пристрастю та усвідомленням необхідності досягнення певного результату в практичній та інтелектуальній діяльності.

Список літератури:

1. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
2. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.
3. Мех Н. Розум, творчість, інтуїція, відкриття. *Культура слова*. 2012. №76. С. 143-147.